

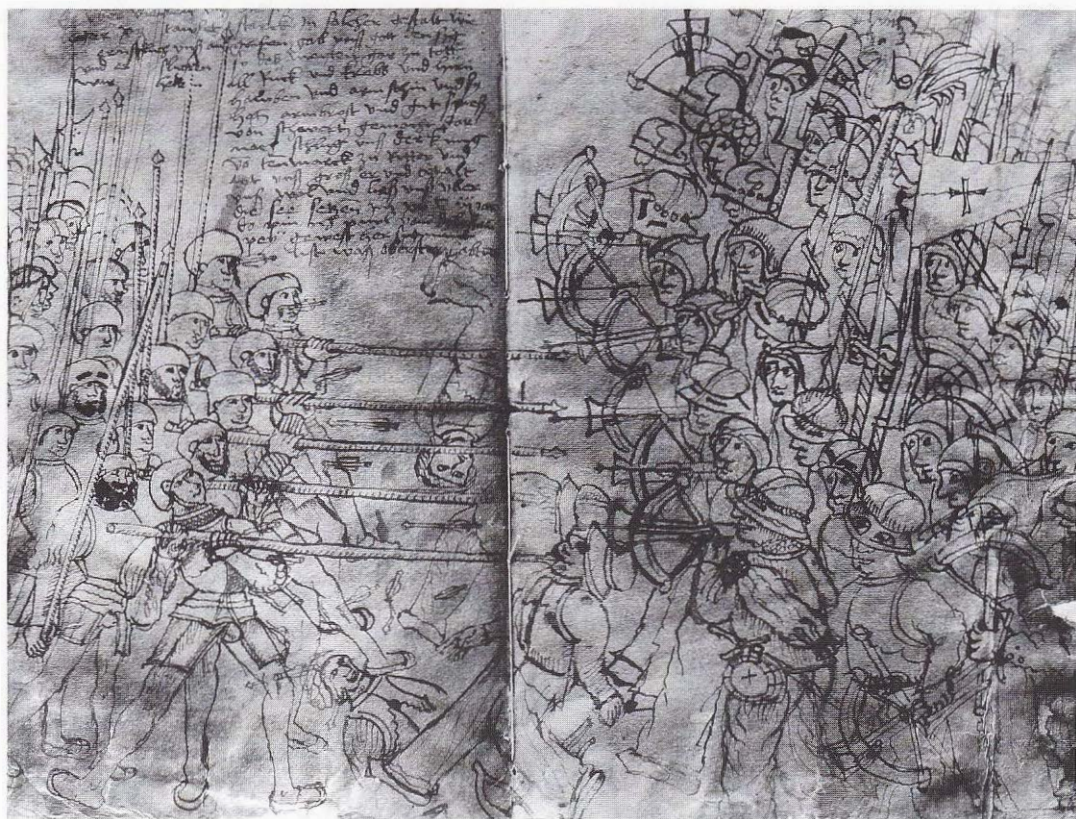
DE SISTA STORA RESNINGARNA

Paul Dolnstein hette en tysk landsknekt som deltog i danskarnas krigståg i västra Sverige år 1502. Dolnstein tecknade av strider och fästningar. Scenen visar knektarna med långa pikar till vänster. Till höger kommer de svenska trupperna, mest bondekrigare med blandad klädsel. Främst går armborstskyttarna, därefter kommer svärdsmännen. De bär korsfanan.

På 1520-talet pågick stora bondestrider både i Sverige och i Danmark, framför allt i Skåneland. I båda länderna hade striderna till syfte att resa en kung till makten som bönderna ansåg tjänade deras intressen – i Sverige Gustav Vasa, i Danmark den landsflyktige kung Kristian II. I Sverige ledde bonderesningar i Småland, Dalarna och på andra håll 1520–23 till seger, i Skåne och Blekinge misslyckades bönderna 1525.

Därefter förändrade bondeupproren karaktär, inte bara i Sverige utan i hela Europa. Alliansernas tid var över. Starka statsmakter etablerades i land efter land. De kommande århundradenas resningar var ofta bondeuppror mot denna starka statsmakts krav.

I Sverige följde flera uppror i olika delar av landet och Dackeupproret var det största av dem. Gustav Vasas allt hårdare grepp om makten och ökade uttag av skatter möttes av uppror i Dalarna, Västergötland och Småland under 1520- och 1530-talen. Dackeupproret inleddes efter kungens genomgripande skattereform 1539–40. Upprorets ledare, Nils Dacke, var en fattig skogs-

bonde från gränstrakterna. Under åren 1542–43 behärskade de upproriska i stort sett hela Småland, inklusive Ydre och Kinda härad som numera tillhör Östergötland. Angrepp riktades också långt in i Östergötland och Västergötland. Men Gustav Vasa kunde mobilisera adeln mot de småländska bönderna, och dessutom genom skicklig propaganda förhindra att upproret spred sig.

Upproret rörde skatterna, men riktade sig också mot de höjda avgifterna för landbor. Adeln betraktades av många av bönderna som en fiende och ett angreppsmål, och många adliga sätesgårdar brändes och plundrades. Under hela upproret fick bönderna inga allierade bland adeln och ytterst få bland borgerskapet. Däremot anslöt sig en del präster eftersom det också fanns en anti-reformatorisk agitation i upproret.

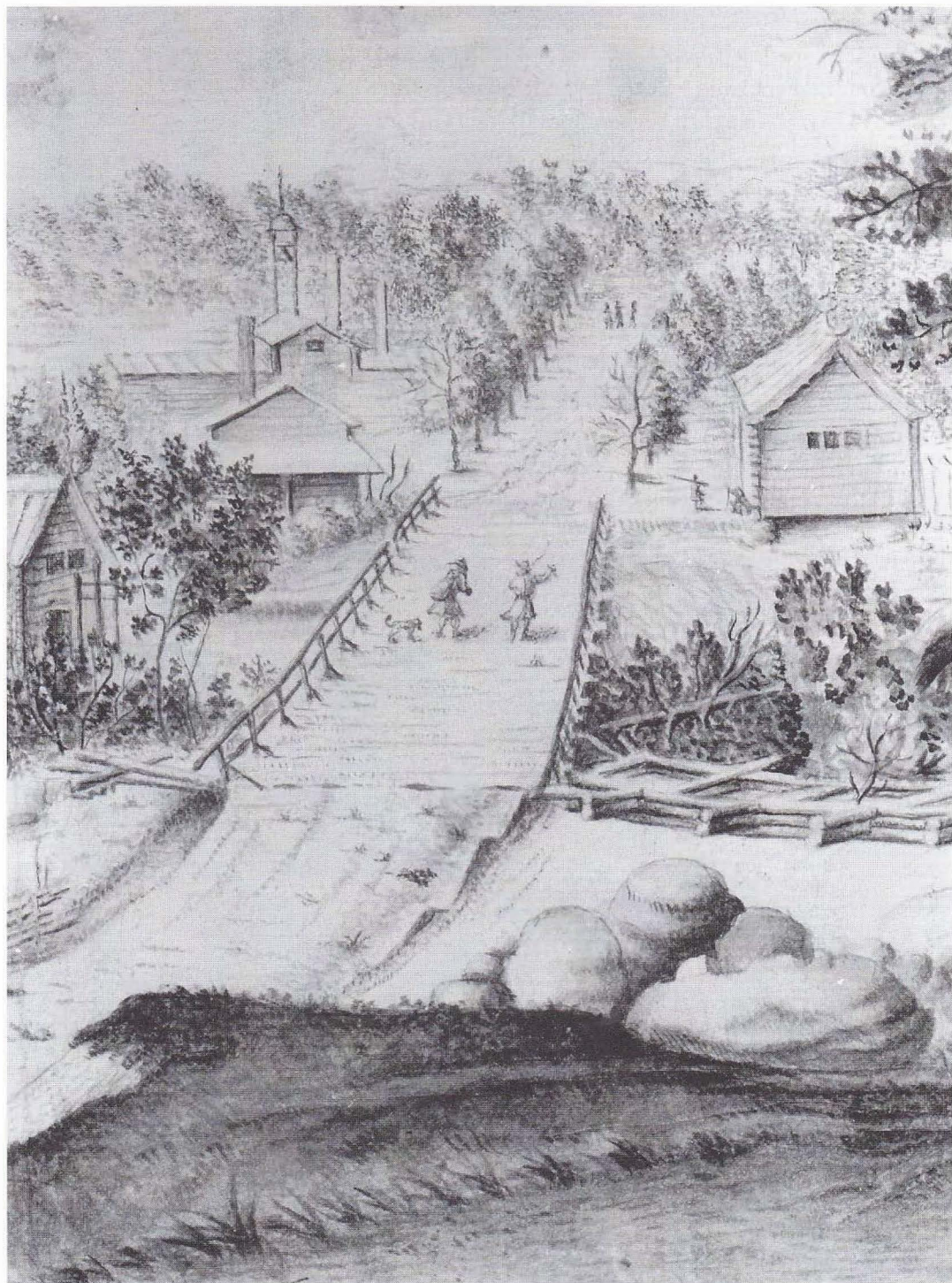
Dackeupproret blev det största rena bondeupproret i Sverige och markerade inledningen till en ny form av motsättning. Bönderna var inte längre en allianspartner för stridande stormannafalanger.

Efter Dackeupproret blev kungen under en lång tid försiktigare. Nya stora skattehöjningar undveks. Gustav Vasa höll sig bland annat undan från större utrikespolitiska äventyr. Dessutom, och det kom att få betydelse för framtiden, byggde han efter Dackeupproret mer på inhemska trupper än på de utländska legoknektar som hade visat sig få sådana svårigheter i de småländska skogarna.

Den sista stora resningen i Sverige var Dackeupproret inte. I slutet av 1500-talet bröt stora bondeuppror ut i Finland. Och på 1740-talet reste sig dalkarlarna åter för att marschera till Stockholm och inta huvudstaden. Detta var den sista stora bonderesningen och den utformades med minnet av de stora bondehärarnas tid som förebild.

Dackes avhuggna huvud, tecknat av Johan Klint i en krönika från 1500-talets mitt. Dacke sköts ihjäl på flykt, hans kropp fördes till Kalmar där den till varnagel styckades och, som det står i krönikan: "hans huvud sattes på en lagom hög ekestubba, och uppå hans huvud en kopparkrona".

De flesta som rörde sig på vägarna gick till fots. Här är ett par män med ryggsäck och vandringsstav vid Brokind i Östergötland. Bilden är en av skisserna till det som skulle bli praktverket *Suecia antiqua*. Dessa skisser är 1600-talets främsta bildkälla till folklivet.